

MUSIKVEREIN¹ U ZAGREBU I NJEGOVA ŠKOLA U PRIJELOMNOJ GODINI 1860.²

SARA RIES

*Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU
Opatička 18
10000 ZAGREB*

UDK / UDC: 78::061.231(093)(497.5Zagreb)“1860”

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/ydkx2cr0w9>

Izvorni znanstveni rad / Research Paper

Primljeno / Received: 18. 3. 2019.

Prihvaćeno / Accepted: 11. 11. 2019.

Nacrtak

Glazbeni život sredine fenomen je koji se može proučavati u određenom vremenskom razdoblju: u slučaju ovog istraživačkog rada to je djelovanje Hrvatskog glazbenog zavoda početkom sloma habsburške neoapsolutističke vladavine u civilnoj Hrvatskoj. Temelji istraživanja bili su Spisi Ravnateljstva iz 1860. godine koji se čuvaju u Zbirci arhivske građe Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu. Preduvjet za analizu bila je transliteracija svih dokumenata iz tog razdoblja te prijevod onih pisanih njemačkim jezikom. Obradeni podatci poslužili su kao temelj za in-

terpretaciju uvjetovanosti glazbenog života i djelovanja tadašnjeg *Musikvereina* i njegove škole (a i Zagreba) političkom situacijom te financijsko-organizacijskih problema s kojima se uprava Društva u navedenoj godini morala suočiti.

Ključne riječi: Hrvatski glazbeni zavod, *Musikverein*, rukopisna gotica, Spisi Ravnateljstva, 1860.

Keywords: Croatian Music Institute, *Musikverein*, Gothic script, Acts of the Board of Directors, 1860

¹ U 1860. godini službeni je naziv Društva bio *Družtvo prijateljah muzike u Zagrebu*, dok je u spisima najčešći naziv *Musikverein*.

² Temeljno istraživanje načinjeno je u okviru diplomskog rada pod naslovom *Hrvatski glazbeni zavod u prijelomnoj 1860. godini: Spisi Ravnateljstva: transliteracija, prijevod, komentari i interpretacija*, obranjenog 2015. na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu, a dodatna su istraživanja obavljena u okviru projekta »Umrežavanje glazbom: promjene paradigmi u 'dugom 19. stoljeću' – od Luke Sorkočevića do F. Ks. Kuhača« (NETMUS19, IP-06-2016-4476).

Uvod

Glazbeni život kao zasebna pojava unutar kulturnog života odabrane sredine može se promatrati na razini seoske zajednice, grada, konstitutivne cjeline te države.³ Pristup istraživanju glazbenog života određenog toposa može biti mnogostran. Ishodišne točke mogu biti djelovanja i životopisi skladatelja, djelovanje raznih ansambala, glazbenika, djelovanje i razvitak glazbenih škola preko kojih se širi glazbena kultura, glazbenog tiskarstva, glazbenih arhiva, knjižnica i slično. Studije o glazbenom životu pojedinih gradova u Hrvatskoj nisu novost, no postoje još mnoga neistražena područja koja je potrebno obraditi.⁴ Glazbeni život sredine ili jednog njezinog aspekta može se također proučavati kao pojava u određenom vremenskom razdoblju: u ovom slučaju početkom rastakanja habsburške neoapsolutističke vladavine u Hrvatskoj. U tom će se vremenskom okviru rasvijetliti djelovanje Društva prijateljah muzike (tadašnji službeni naziv današnjeg Hrvatskoga glazbenog zavoda, u daljnjem tekstu: Društvo, HGZ), društva prijatelja glazbene umjetnosti i glazbenih amatera, kontinuirano djelovanje kojega je uvelike utjecalo na razvitak javnoga glazbenog života Zagreba u 19. stoljeću. Na temelju sačuvane dokumentacije iz tog perioda istražiti će se kako je Ravnateljstvo djelovalo, osobito u odnosu na društveno-političke promjene koje su imale i izravne posljedice na rad HGZ-a u prijelomnoj godini 1860.

Obradila se građa sačuvana u Zbirci arhivske građe HGZ-a, Spisi Ravnateljstva iz arhivske kutije broj tri u kojoj je sačuvano ukupno 36 dokumenata iz 1860. godine.⁵ Svaki pojedini dokument pohranjen je u vlastitom omotu na kojem su navedene signature (najčešće godina i broj dokumenta ispisani crvenom olovkom). Većina spisa pisana je rukopisnom goticom, odnosno *Kurrentschriftom*, uključujući i one spise pisane na hrvatskom jeziku.⁶ Iznimku čine jedino dokumenti pod signaturama HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/15-32, tiskane pristupnice za nove članove Društva. Njemačkim jezikom pisano je 26

³ Snježana MIKLAUŠIĆ-ĆERAN: *Glazbeni život Zagreba u XIX. stoljeću*, Zagreb: HMD, 2001, 9.

⁴ Neke od studija koje se bave glazbenim životom gradova su: S. MIKLAUŠIĆ-ĆERAN: *Glazbeni život Zagreba u XIX. stoljeću*; Nada BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010*, Zagreb: HMD, 2012; Krešimir FILIĆ: *Glazbeni život Varaždina*, Varaždin: Muzička škola Varaždin, 1972; Dragutin FELETAR: *Glazbeni život Koprivnice*, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1977; Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici od polovine XVII do prvog desetljeća XIX stoljeća*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za glazbenu umjetnost i muzikologiju 1989; Mirjana ŠKUNCA: *Glazbeni život Splita od 1860-1880-1819*, Split: Književni krug, 1991; Lovorka RUCK: *Glazbeni život u Rijeci u 19. st*, *Arti musices*, 35 (2004) 2, 179-205; Ljiljana ŠČEDROV (ur.): *Glazbom kroz povijest Karlovca*, Karlovac: Glazbena škola Karlovca, 1994; Marija MALBAŠA: *Glazbeni život u Osijeku: historijski prikaz*, *Osječki zbornik*, 9/10 (1965), 137-187 i slično.

⁵ Nedostaje jedino dokument pod signaturom HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/7: Molba na biskupa Strossmayera za dar utemeljiteljne glavnice od 7. kolovoza 1860.

⁶ Dokumenti pisani hrvatskim jezikom sadržavaju i poneka slova latiničnog pisma te su u dokumentima pisanim njemačkim jezikom hrvatska imena i prezimena i riječ *Agram* također pisani latinicom.

dokumenata, hrvatskim šest, dok je pet dokumenata dvojezično. Sadržajno, Spisi Ravnateljstva iz 1860. godine donose sljedeći tip dokumenata:

1. izvješća
2. zapisnike
3. pisma
4. molbe
5. ostavke
6. odobrenja
7. tekstove za novine.

Podatci koji su sakupljeni iz navedenih spisa poslužili su kao temelj za analizu i interpretaciju uvjetovanosti glazbenog života Društva (pa posredno i glazbenog života Zagreba, s obzirom na to da je Društvo bilo jedno od glavnih generatora kontinuiranoga glazbenog života grada) političkom situacijom te financijsko-organizacijskih problema s kojima se uprava Društva tada morala suočiti. S obzirom na to da se rukopisna gotica u današnje vrijeme uvjetno može smatrati izumrlim pismom, nijedan od tim pismom pisanih dokumenata dosad se nije transliterirao u latinično pismo i preveo. Međutim, kako bi se njihov sadržaj iscrpno istražio i analizirao, tu je dokumentaciju neophodno transliterirati i (prema potrebi) prevesti na hrvatski. Tako bi se na temelju informacija iz jednog od središta glazbenog života mogla dodatno steći nova saznanja o glazbenim (i kulturno-političkim) događanjima u tadašnjem Zagrebu, ali i o načinu na koji su se članovi Ravnateljstva hvatali u koštac sa svakodnevnim problemima prvenstveno financijske, ali i organizacijske prirode.

Kulturna politika u Zagrebu u 19. stoljeću

U 19. stoljeću, stoljeću afirmacije građanstva i oblikovanja europskih nacija, procesima koji su započeli Francuskom revolucijom, a nastavili se građanskim revolucijama tijekom prve polovine stoljeća, Zagreb osim političkog središta postaje i najvažnijim kulturnim središtem Hrvatske.⁷ Budući da se od kasnog 18. stoljeća postupno formirala javna kulturna sfera s raznovrsnom kulturnom ponudom, poput gostovanja kazališnih družina i javnih koncerata, to je rezultiralo potrebom za financijskim podrškama od strane države i upravne vlasti.⁸ Moderna kulturna politika formira se već u doba narodnog preporoda, unutar kojega se rodio nacional-

⁷ Mirjana GROSS – Agneza SZABO: Die Stadt Zagreb an der Wende vom 19. Jahrhundert. Der Fall eines Nachhallprozesses, u: Monika Glettler – Heiko Haumann – Gottfried Schramm (ur.): *Zentrale Städte und ihr Umland: Wechselwirkungen während der Industrialisierungsperiode in Mitteleuropa*, St. Katharinen: Scripta-Mercaturae-Verl., 1985, 246.

⁸ Iskra IVELJIĆ: Kulturna politika u Bansknoj Hrvatskoj, *Historijski zbornik*, 69 (2016) 2, 336.

ni koncept kulture u kojemu je glazba imala veoma važnu ulogu. Budući da se glazba smatra aktivnošću kojom se ljudi bave u slobodno vrijeme – za vlastiti užitek i zabavu, predstavlja vrstu nenasilne propagande, naoko bezazlene, ali ipak propagande i savršeno je oruđe u stvaranju kolektivnog identiteta. Tako je kultura u vrijeme revolucije 1848. dobila veoma važnu ulogu u formiranju nacionalnog identiteta, tj. političko-nacionalnu funkciju, da bi za vrijeme neoapsolutizma takvi kulturni i glazbeni izričaji bili zabranjeni. Promatrajući tadašnji glazbeni život iz današnje perspektive, može se zaključiti da je i tijekom većeg dijela 19. stoljeća bio spontano određen postojećom političkom situacijom, a sukladno politici i ekonomskim okolnostima. Iako teoretski zabranjena, politički osviještena glazba postala je izrazito popularna. Politički su se programi odražavali čak i u rasporedima koncerata koje su u Zagrebu priređivali strani glazbenici, iako je korištenje nacionalno obojenih glazbenih komada često bio vješt trik za privlačenje publike.⁹ U neoapsolutističkom je razdoblju, međutim, kulturni razvitak ipak bio otežan; iako se bila stvorila institucionalna osnova za daljnji kulturni napredak, kultura se nije mogla dalje slobodno razvijati zbog raznih zabrana koje su stizale iz upravnih tijela koja je nadgledala vlast iz Beča. Premda je razdoblje neoapsolutizma ostalo zadugo zapamćeno isključivo po germanizaciji i apsolutizmu, ono je imalo i modernizacijski značaj jer su se u to doba provodile reforme, doduše prvenstveno orijentirane na upravu, pravosuđe, ekonomiju i školstvo.¹⁰ Centralizacija je zahvatila i kulturu – kulturni i umjetnički sadržaji strogo su se nadzirali. Djelatnost kulturnih društava bila je podređena političkim i nacionalnim strujama,¹¹ a svaka djelatnost strogo se kontrolirala – pošiljke knjiga i novina iz inozemstva bile su pod kontinuiranim nadzorom inspekcije. Oponenti nametnutom režimu svoj prkos pokazuju kroz skrovito djelovanje na kulturnom području: godine 1850. osnovano je Društvo za jugoslavensku povjesnicu i starine kako bi se istaknula važnost proučavanja narodne povijesti.¹² Međutim, neimaština, posljedica revolucije 1848. godine i uklanjanja feudalnog sustava (što je dovelo do osiromašenja zagrebačkog plemstva), te strogo provođena germanizacija u svim birokratskim i školskim sustavima samo su dodatno otežavale djelovanje i opstanak kulturnih institucija.

Početak 1860. godine obnovljena je ustavnost, a nacionalni stvaralački impetus koji se zatomljivao ponovno je dobio maha. Razvijale su se raznovrsne udruge te djelatnosti poput tiska, književnosti, a i glazba je ponovno dobila svoju socijalnu ulogu. Nakon proglašenja carskog manifesta kojim se nakon desetogodišnjeg apsolutizma Saboru vratila zakonodavna vlast slavilo se na ulicama grada

⁹ Zdravko BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom. Studije o hrvatskoj glazbi između 17. i 19. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska, 2002, 6.

¹⁰ Vidi: I. IVELJIĆ: *Kulturna politika u Banskoj Hrvatskoj*, 352-353.

¹¹ Politički utjecaj vidljiv je u činjenici da je režimski čovjek Johann Stohl izabran za člana uprave kako bi postao nadzornikom glazbene škole.

¹² Franjo BUNTAK: *Povijest Zagreba*, Zagreb: Matica hrvatska, 1996, 752.

Zagreba 21. listopada 1860. godine uz sviranje vojničke glazbe.¹³ Politika se, kao i u vrijeme narodnog preporoda, poslužila jezično-kulturnim sredstvima¹⁴ – pjesma ponovno postade medij pomoću kojeg je narod izražavao svoju nacionalnu svijest dok su se njemački natpisi u gradu premazivali crnom bojom, a na kućama ispisi-vali slogani protiv bana Coroninija.¹⁵ Promjena političkog ozračja vidljiva je već je iz prvog izvješća Društva¹⁶ iz 1860. godine: u točki osam navedeno je da je ispunjen zahtjev Mije Krešića¹⁷ da se u koncertni repertoar uključe skladbe hrvatskih autora te da se koncertni plakati i programske knjižice tiskaju na hrvatskom jeziku, što svjedoči o popuštanju nametnute germanizacije.¹⁸

»Na zahtjev člana Društva gospodina M. Krešića utvrđeno je da su na koncertima koje je organiziralo Društvo i na glazbenim akademijama također prikladno i u skladu sa statutom Društva izvedena hrvatska djela i melodije i da su dotični programi i bilješke također izdani na hrvatskom jeziku.«¹⁹

Također, u novonastaloj političkoj situaciji veoma popularno postalo je zbor-sko pjevanje. Naime, u pjevačkom zboru mogli su sudjelovati ljudi bez obzira na glazbeno (ne)obrazovanje te su kroz pjevanje mogli izraziti svoj ideološki svjetonazor koji je u postojećoj političkoj situaciji bio od velike važnosti. Godine 1861. revitalizira se pjevačko društvo *Vijenac*, godine 1862. osnovano je pjevačko društvo *Kolo*, a četiri godine kasnije, 1866, osniva se Hrvatsko tipografsko pjevačko društvo *Sloga*. Nastajanje takvih društava vrlo je značajno jer su uglavnom okupljala obraz-zovanu elitu²⁰ (odvjetnici, učitelji, liječnici i dr.). Ta je elita zatim organizirano dje-lovala kao glas koji se na određeni način mogao obratiti široj javnosti.

¹³ Z. BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 134.

¹⁴ Još od preporodnog doba jezik je imao vrlo važnu ulogu u etnogenezi hrvatskog naroda. Preporoditelji su slijedili njemački model kulturne nacije koja je omogućila postojanje kulturnog entiteta bez vlastite državnosti.

¹⁵ Z. BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 132.

¹⁶ Vidi: HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/1.

¹⁷ Mijo Krešić, hrvatski trgovac i kulturni djelatnik. Vidi: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33905>.

¹⁸ U pismu od 5. prosinca 1860. car Franjo Josip odobrio je »hrvatsko-slavonski« jezik za Namje-sništvo i Banski stol. (Vidi: M. GROSS – A. SZABO: *Prema hrvatskom građanskom društvu*, 127.)

¹⁹ »Uiber Antrag des Vereins Mitgliedes H. Krešić ist bestimmt worden, daß bei den durch den Musik Verein veranstalteten Konzerten und musikalischen Academien auch croatische Stücke und Melodien den allerhöchst genehmigten Vereins Statutengemäß ausgeführt, und die betreffenden Progra-me und Zettel auch in der croatischen Sprache herasugegeben werden.«

²⁰ Godine 1866. osnovano je i prvo radničko društvo Hrvatsko tipografsko pjevačko društvo *Slo-ga*.

Razvitak Musikvereina u Zagrebu

Iako se godina 1827. često uzima kao početak javnog muzičkog života Zagreba, treba imati na umu da su se i prije osnivanja institucije Društva prijateljah muzike, odnosno *Musikvereina*, povremeno održavali javni koncerti,²¹ tzv. *akademije*.²² Međutim, pretpostavka za kontinuirani glazbeni život određene sredine postojanje je glazbenika, prvenstveno profesionalnih, ali i amaterskih glazbenika, odgoj koncertne publike te mogućnost školovanja novih glazbenih naraštaja. Ono što je bilo neophodno za ostvarenje stabilnog i sustavnog glazbenog života Zagreba bilo je postojanje orkestra koji bi bio u mogućnosti nastupati redovito tijekom sezone. Upravo je jezgru novoosnovanog *Musikvereina* činio amaterski Društveni orkestar koji je redovito, dvaput godišnje, priređivao javne te dvaput interne glazbene priredbe. Prema Franji Ksaveru Kuhaču, osnova za nastanak Društva bio je Zagrebački sekstet koji je predvodio gitarist i skladatelj Ivan Padovec. Međutim, treba uzeti u obzir da su osnivači društva također bili okupljeni oko Georga Karla Wisnera von Morgensterna (1783-1855).²³ Wisner von Morgenstern u Zagreb dolazi oko 1818. te kao jedan od rijetkih školovanih glazbenika postaje važnim čimbenikom glazbenog života u Zagrebu. U siječnju 1827. godine upisani su prvi članovi u Društvo, a do kraja godine bilo ih je 111.²⁴ Prvi koncert priređen je 18. travnja 1827, što se smatra početkom rada institucije, iako pravila Društva još nisu bila potvrđena. Kao što je naglašeno i u »Pozivu na stanovništvo Zagreba«, Društvu je mogao pristupiti svaki častan građanin, bez obzira na narodnost ili vjeroispovijest.²⁵ Službeni naziv Društva bio je *Societas filharmonica zagrabienensis*, dok je u spisima najčešći naziv *Musikverein*. Prema Ladislavu Šabanu,²⁶ taj naziv aktualan je do 1847. godine, no pregled kasnijih spisa dokazuje da se naziv *AgramerMusikVerein* koristio i 1860. godine. 16. veljače 1829. godine otvorena je glazbena škola. Osnovana je s ciljem osposobljavanja stručnog kadra koji je bio prijeko potreban orkestru Društva.²⁷ Škola je bila privatna, a tek je

²¹ Javni koncerti počeli su se češće održavati od zadnjega desetljeća 18. stoljeća. Najraniji hrvatski (ujedno i zagrebački) sačuvani koncertni programi potječu iz 1818. godine. (Vidi: S. MIKLAUŠIĆ-ČERAN: *Glazbeni život Zagreba u XIX. stoljeću*, 16; Ladislav ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, Zagreb: HGZ, 1982, 13-16; Z. BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 59).

²² Na takvim događanjima izvodila su se i velika vokalno-instrumentalna djela poput Mozartova *Requiem* 1819. ili Haydnova oratorija *Stvaranje svijeta* 1821. (vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 15).

²³ Wisner je već bio član glazbenih društava u Požunu (Bratislavi) i Ljubljani, stoga je imao iskustva s radom takvih društava.

²⁴ Sukladno statutima inozemnih glazbenih društava i statut zagrebačkog Glazbenog društva ima tri kategorije članova: izvršujuće, podupiruće i počasne, dok oko 1852. postoje i članovi zakladnici. (vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 16).

²⁵ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/6, red 114-117: »Laut Vereinsstatuten kann Jederman ohne Unterschied des Geschlechtes, der Religion, des Standes, der Nationalität Mitglied des Vereins werden.«

²⁶ Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 42.

²⁷ Jezgru orkestra činili su gudači amateri, dok su se honorarno angažirali i profesionalni glazbenici.

od 1861. godine dobivala državnu subvenciju, kada Društvo postaje Zemaljskim zavodom.²⁸ Od 1840. polaznici su i dječaci i djevojčice, a postojale su dvije klasifikacije učenika, redoviti i izvanredni. Redoviti učenici imali su obavezu još tri godine nastaviti svirati u društvenom orkestru. Izvanredni učenici obično su pohađali gimnazije te uglavnom nisu postajali profesionalnim glazbenicima. Godine 1920. škola, koja je tada već bila u rangu konzervatorija, postaje državnim vlasništvom, iako ostaje u zgradi Društva.²⁹ Godine 1851. članom ravnateljstva postao je i Vatroslav Lisinski. On je 1852. godine s pravnikom Ljudevitom Šplajtom izradio novi statut Društva, koji je bio na snazi i 1860. godine. Uz omogućavanje stručne glazbene naobrazbe, HGZ je uvelike pridonio glazbenom životu grada stalnim koncertnim događanjima, bez obzira na skromna sredstva i financijske krize kroz koje je prolazio.

Ustroj i struktura Društva prijateljah muzike u prijelomnoj godini 1860.

Ravnateljstvo

Srž upravne strukture Društva činilo je Ravnateljstvo koje je upravljalo Društvom te je bilo odgovorno za sva njegova djelovanja. Članove ravnateljstva birala je skupština. Godine 1860. Ravnateljstvo je brojalo čak 16 članova, uključujući predsjednika, tajnika i blagajnika, što je najveći mogući broj, iako je predviđenih 16 članova određeno statutom tek 1895. godine.³⁰ Nije poznato zašto je Ravnateljstvo imalo čak četiri člana više nego što je određivao tada važeći statut iz 1852. godine. Članovi ravnateljstva uglavnom su bili utjecajni i visokoobrazovani građani na visokim položajima u državnim institucijama, no s obzirom na to da je Društvo počivalo na amaterskim tradicijama, nikad nisu bili profesionalni glazbenici, što je i razvidno iz donjeg popisa članova Ravnateljstva. Predsjednika Društva birala je Skupština, a predsjednički mandat prema pravilniku iz 1852. godine traje tri godine. U pravilu je i predsjednik osoba koja nije profesionalni glazbenik. Također, Ravnateljstvo je do 1895. godine bilo razdijeljeno na dva odbora: tehnički, kojemu su se pripadnici birali iz izvršujućih članova te ekonomski, koji se sastojao od podupirućih članova. Tehnički se odbor ponajprije bavio organizacijom društvenih koncerata, od sastavljanja programa do odabira glazbenika koji će nastupiti; brinuo je o glazbenom arhivu, knjižnici i instrumentima te glazbenoj školi.³¹ Ekonomski odbor bio je zadužen za financije i financijske probleme Društva. Tajnik je tako-

²⁸ Državna subvencija od samo 800 forinti godišnje pokrivala je vrlo mali dio troškova škole. Također, vlada je zahtijevala da zauzvrat škola postane *zemaljski*, odnosno državni zavod te tako dolazi do promjena imena institucije.

²⁹ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010*, 38.

³⁰ Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 25.

³¹ To su samo neke od mnogih zadaća koje je odbor morao ispunjavati. (Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 24).

đer bio član Ravnateljstva, a njegova je funkcija bila počasna. Do 1852. godine funkciju tajnika moglo je obavljati više osoba, no prema novom statutu iz te godine Društvo je imalo samo jednog tajnika. Po obrazovanju i društvenom statusu tajnici su obično bili visokoobrazovane osobe više srednje klase, poput sveučilišnih profesora, pravnika ili činovnika. Kao što je i funkcija tajnika bila počasna, takva je bila i funkcija blagajnika.

»C. k. [carski kraljevski] vrhovni župan« Josip Bunjevac obnašao je dužnosti predsjednika Društva. Dragutin pl. Klobučarić izabran je 1860. godine za predsjednika tehničkog odbora, dok je prebendar Josip Juratović obnašao dužnosti blagajnika, odnosno »peneznika društva muzikalnog«. ³² Za tajnika ponovno je potvrđen »c. k. županijski zagrebački povjerenik i svećenik«, kasnije veliki župan požeške županije, Ivan Vardian, opisivan kao »izvrstan, agiln i inicijativan« ³³ te je bio jedna od ključnih ličnosti u djelovanju Društva. ³⁴ Vardian je bio prvi tajnik koji je primio novčanu nagradu u iznosu od 100 forinti kao skromnu naknadu za svoj rad. ³⁵ »C. k. zemaljski zdravstveni savjetnik« Aleksa Vancaš bio je načelnik gospodarskog odbora Društva, dok je Dragutin pl. Klobučarić bio zamjenik predsjednika Društva te predsjednik tehničkog odbora.

Popis članova ravnateljstva HGZ-a 1860. godine:

1. Bunjevac, Josip (1797-1868) – sudac, političar i vrhovni župan³⁶
2. Vrhovinski Čačković (Čacković), Franjo Ksaver (1789-1865) – sudac, flautist i skladatelj³⁷
3. Galac, Ljudevit
4. Joža, Pavao (1820-1872?) – prebendar i papin komornik³⁸
5. Juratović, Josip (1796-1872) – prebendar i skladatelj³⁹
6. Klobučarić, Dragutin (1794-1886) – predsjednik banskog stola i klarinetist⁴⁰
7. Kušević, Svetozar (1823-1911) – veleposjednik i veliki župan srijemske županije⁴¹
8. Mihić, Gracijan – poduzetnik⁴²
9. Obhlidal, Ivan

³² Vidi: HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/2, potpis.

³³ L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 85.

³⁴ Ivan Vardian vršio je funkciju tajnika od 1853. do 1872. godine.

³⁵ L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 26.

³⁶ Josip Bunjevac: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10200>.

³⁷ Franjo Ksaver Vrhovinski Čačković: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3889>. Čačković je u više navrata obavljao funkciju školskog nadzornika, u periodu 1847-1865.

³⁸ Pavao Joža: <http://www.sveti-petar.hr/?p=80>; <http://www.zuparemete.net/zupa.php>.

³⁹ Josip Juratović: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29551>.

⁴⁰ Dragutin (Karlo) Klobučarić: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10576>.

⁴¹ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ: Kako su narodnjaci pobijedili na izborima 1871.? (Nepoznata brošura Ivana Mažuranića?), *Povijesni prilozi*, 14 (1995) 14, 176.

⁴² Gracijan Mihić: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=16283>.

10. Premrù, Josip – pedagog, ravnatelj Klasične gimnazije⁴³
11. Sojka, Josip
12. Stohl, Johann – profesor crtanja na zagrebačkoj gimnaziji⁴⁴
13. Štauduar (Stauduar), Franjo – publicist i urednik novina *Agramer Zeitung*⁴⁵
14. Vancaš, Aleks – zemaljski zdravstveni savjetnik⁴⁶
15. Vardian, Ivan – županijski zagrebački povjerenik
16. Vrba, Vinko.

Članstvo

Temelj za postojanje Društva kao takvog činili su, dakako, njegovi članovi. Kao što se već istaknulo, pri pristupanju novih članova u Društvo nije bilo nikakve diskriminacije s obzirom na spol, vjeroispovijest i nacionalnost, što govori o demokratičnosti ravnateljstva Društva.⁴⁷ Statut Društva sadržavao je četiri kategorije članova (izvršujući, podupirući, počasni te članovi utemeljitelji) po uzoru na statute sličnih društava u ostalim gradovima Monarhije. Izvršujući članovi Društva bili su oni članovi koji su u Društvu djelovali kao glazbenici, mahom svirači u društvenom orkestru. Nisu bili obavezni plaćati članarinu, no ako su izrazili želju za plaćanjem kako bi financijski poduprli Društvo, svrstavali su se i u podupiruće članove. Godine 1860. u redove izvršujućih članova primljeni su gospoda Lesjak i Kasalicky.⁴⁸ Podupirući članovi nisu imali glazbenih aktivnosti u Društvu, nego plaćanjem članarine jednim dijelom osiguravaju opstanak Društva.⁴⁹ Članarina za 1860. godinu iznosila je jednu forintu i pet krajcara mjesečno ili 12 forinta i šezdeset krajcara godišnje.⁵⁰ Treću kategoriju činili su počasni članovi, najčešće priznati umjetnici i glazbenici te oni koji su svojim zalaganjem pridonijeli dobrobiti Društva.⁵¹ Pokroviteljstva istaknutih i utjecajnih osoba bila su od iznimne važnosti za opstanak Društva. Iako je Društvo, kao i druge kulturne institucije, pokrovitelje imalo prvenstveno radi dodatne novčane potpore, u ovom su slučaju bile važnije njihove veze i statusi. U pismu od 5. listopada 1859. godine,⁵² upućenom grofici Sofiji Jelačić, udovici

⁴³ Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 81.

⁴⁴ Z. BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 176.

⁴⁵ Franjo Štauduar: http://antunbauer.mdc.hr/index.php/static/bibliografije/V_1.

⁴⁶ Aleksa Vancaš: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63816>.

⁴⁷ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/6, red 113-115.

⁴⁸ Članovima nisu navedena imena te na pristupnicama nije navedeno koje su instrumente svirali. (Vidi: HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/1, red 198).

⁴⁹ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/6, red 63-69.

⁵⁰ Godine 1858. forinte konvencionalne vrijednosti zamijenjene su forintama austrijske vrijednosti u omjeru 100 : 105. (Vidi: Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ: *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013, 103-104).

⁵¹ Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 17-18.

⁵² HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/8.

»narodnog«,⁵³ nedavno preminulog bana, tajnik Vardian moli groficu da ne odustane od funkcije pokroviteljice Društva. Međutim, grofica je 1860. godine ipak prekinula osmogodišnje pokroviteljstvo⁵⁴ te je službenim pokroviteljem ostao samo nadbiskup Juraj Haulik.⁵⁵ Nadalje, kao počasni članovi 1860. godine imenovani su gospođica Leopoldine Gilli i dirigent orkestra »hvalevrijedne garnizonske uprave« Alexander »Prinz von Hessen« Joseph David. Isto je tako postojala još jedna potkategorija članova, članovi utemeljitelji, koja se odnosila na one građane koji su darovali svotu od najmanje 100 forinti kao »temeljnu glavnicu« za izgradnju zgrade budućeg konzervatorija.⁵⁶ Godine 1860. članovima utemeljiteljima imenovani su biskup Josip Juraj Strossmayer i kraljevski savjetnik gospodin Škender. U spisima nije naglašeno na koje se kategorije članstva I. i II. red odnose, no vjerojatno su članovi I. reda bili podupirući, a II. reda izvršujući.⁵⁷ Iste je godine u Društvo stupilo 18 članova I. reda te osam članova II. reda, uz gospodina Kasaliyckog i Lesjaka, koji su također primljeni u izvršujuće članove, odnosno članove II. reda.⁵⁸ Ako je navedena pretpostavka točna, zabrinutost ravnateljstva zbog premalog broja podupirućih članova koji su pristupali Društvu bila je razumna s obzirom na to da izvršujući članovi nisu bili dužni novčano podupirati Društvo. U spisima je navedeno da je 1860. godine u Društvu bilo sveukupno 32 člana I. reda, 82 člana II. reda i 6 članova III. reda.⁵⁹ Nažalost, nisu zabilježena zanimanja svih novih članova i članova pristupnika; jedino je pristupnicama naglašeno da se navede adresa stanovanja i zanimanje, no to nisu svi poštivali. Iz zanimanja novo-pristupjelih članova koja su navedena na pristupnicama razvidno je da ih je većina pripadala višoj srednjoj klasi, što je rezultiralo heterogenom i pretežno elitnom socijalnom strukturom Društva. Velik broj članova činilo je privredno građanstvo: imućni obrtnici ili pak visokoobrazovani građani, odnosno građanska intelektualna elita te časnici, s izuzetkom onih malobrojnih koji potječu iz aristokratskih obitelji. Također, najviše članova, posebice podupirućih, dolazilo je iz crkvenih redova. Zbog takve strukture članova Društvo je u svojem djelovanju ipak uspjelo održati dio neovisnosti od političkih pritisaka i slijediti prethodno postavljene estetske i profesionalne kriterije u odabirima koncertnih programa društvenog orkestra, kao i pri sastavljanju školskog kurikula.⁶⁰

⁵³ M. GROSS – A. SZABO: *Prema hrvatskom građanskom društvu*, 118.

⁵⁴ L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 209.

⁵⁵ Haulik je bio pokrovitelj Društva 32 godine, 1837-1869. godine.

⁵⁶ L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 19.

⁵⁷ Z. Blažeković u svojoj knjizi *Glazba osjenjena politikom* na stranici 204 spominje »podupiruće članove prvoga razreda«.

⁵⁸ Pristupnici u Društvo su sljedeći: grofica Marija Vojkffy, Banert Franjo – apotekar, Striegl A., Binder Franjo, Latko, Rakovec Aleks., Thalmeiner Mar., Ramisch Anna, Vran V[alent] – tiskar, Uršec Ante – c. k. financijski ?, Spielman Moritz, Lihl Katharine, Šurbi Aug[ust], Kovačić I. – bačvar, Schulling, Wallauch Karl – stolar, Friedlander Rosalia – žena trgovca, Bannvitz Carl. Popis je sastavljen prema postojećim pristupnicama (HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/15-32).

⁵⁹ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/6, red 65-67.

⁶⁰ Z. BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 172.

Međutim, godišnji priljev novih članova iz građanskog staleža nije bio dostatan za pokrivanje velikih novčanih izdataka koje je Društvo imalo. Dapače, uprava Društva bila je primorana uputiti javni 'poziv na stanovnike Zagreba' kako bi ih se animiralo da se učlane u Društvo. Sačuvan primjerak teksta za novine je spis od 12. travnja 1860. godine koji ima čak tri različita primjerka, no bez promjena u sadržajnom smislu. Prvi je vjerojatno koncept teksta, drugi je tekst namijenjen pohrani jer je prepisan u čistopis, dok je treći tiskana verzija, odnosno sačuvani novinski izrezak, pisan dvojezično.

»Nevolja ova dolazi pak od tuda, što stanovništvo grada Zagreba, osobito pak građanstvo neće podupirati ovo društvo. Od današnjih 118 podupirućih članova društva spadaju 83 člana u stalež redovnika, vojnika i činovnika a 35 članova u stalež građanstva! Plemeniti i svesrdni stanovnici grada pozivaju se dakle najsmjernije, da stupe mnogobrojni u društvo prijatelja muzike u Zagrebu.«⁶¹

U spisu je, osim istaknutog teškog financijskog stanja zbog manjka zainteresiranosti građanstva za pristup u Društvo, vidljiva i promjena političkog ozračja – naglašeno je da je svrha Društva promicanje glazbene kulture, a posebno se naglašava značaj jugoslavenske glazbe:

»Sverha toga društva jest – po glasu pravilah najvišom carskom odlukom potvrđenih – 'razprostranjenje i promicanje muzike u domovini uobće, zatim probudjivanje ljubavi k toj umjetnosti osobitim s obzirom na značaj jugoslavenske muzike.' U tu sverhu služi osobito društvena muzikalna učiona za mladež obojega spola. Da se je društvo vazda brinulo postići tu sverhu, bit će dovoljno poznato stanovničtvu grada Zagreba, društvo može s ponosom i umirenjem pozvati se na ovdie poznate umietnike koji s učili perve temelje glazbe u društvenoj muzikalnoj učioni.«⁶²

Međutim, obraćanje javnosti putem novina nije urodilo plodom, s obzirom na to da je Društvo bilo primorano opetovano moliti c. k. Gradsko namjesništvo te osobe poput udovice bana Jelačića, Sofije Jelačić i biskupa Josipa Jurja Strossmayera za novčanu potporu. Jedan je primjer takve molbe tekst od 10. travnja 1860. godine upućen Gradskom namjesništvu. Riječ je o molbi da namjesništvo još jednom pokuša osigurati novčanu potporu iz Zemaljske konkurencijalne zaklade. Ravnateljstvo se unaprijed ispričalo što još jednom mora tražiti usluge i pomoć namjesništva, s obrazloženjem da zbog danih okolnosti (slab priljev novih članova i stalni veliki izdatci) jednostavno nije moguće pokrivati sve troškove koji su neophodni za normalan rad Društva, tj. da se Društvo nalazi pred raspuštanjem.

»Može se pripisati teškim okolnostima ovog doba i osvrtnu na silno poskupljenje da se broj članova Društva svaki dan smanjuje umjesto da se povećava. Od 46 članova Društva

⁶¹ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/6, red 102-111.

⁶² HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/6, red 3-9.

tva I klase, koji godišnje 12 forinti 60 krajcara pridonose, izgubilo je Društvo, dijelom zbog smrti, dijelom zbog službenog premještaja, i time se izgubio doprinos od 201 forinti 60 krajcara kao primanje iz predračuna bez da se ima drugih članova te klase.«⁶³

Ravnateljstvo je još jednom krajem godine putem članka u *Narodnim* i njemačkim novinama⁶⁴ pokušalo privući interes građana, u sklopu kratkog izvješća o radu glazbene škole Društva⁶⁵ u protekloj školskoj godini, nadajući se da će u stvaranju kulture sudjelovati i široki društveni slojevi, ako već ne u ulozi generatora, onda u ulozi potrošača.⁶⁶

Iako u izuzetno nepovoljnoj financijskoj situaciji, Društvo je uspješno nabavljalo nove instrumente putem javnih apela. Dokument od 10. travnja 1860. godine⁶⁷ svjedoči o suradnji Društva i istaknutih pojedinaca, u ovom slučaju porijeklom iz Zagreba, odnosno činjenici da se Društvo pokušavalo uključiti u mrežu kulturnih i glazbenih zbivanja centralne Europe. Tekst je prijepis pisma upućenog Juliusu Epsteinu, bečkom pijanistu zagrebačkih korijena,⁶⁸ u kojemu ga se moli da pomogne dostaviti određene instrumente, koji su u Beču prikupljeni kao poklon Društvu od lokalnih glazbenika. Instrumente je prikupio L. A. Zellner,⁶⁹ također zagrebačkog porijekla, te je dio instrumenata poslao 1858. godine.

Glazbena škola

Već se istaknulo da je za održavanje kontinuiranoga glazbenog života u gradu bilo potrebno, naravno uz pretpostavku da postoji zainteresirana publika, i postojanje dovoljnog broja školovanih glazbenika koji bi bili u stanju izvoditi opsežnija i zahtjevnija djela, što se osnutkom Glazbenog zavoda i ostvarilo. Pripadajuća mu glazbena škola otvorena je 16. veljače 1829. godine s ciljem osposobljavanja stručnih glazbenika koji su bili potrebni društvenom orkestru. U početku se podučavala violina, violončelo, teorija s pjevanjem, a broj učenika koje su podučavala tri profesora bio je ograničen na ukupno 36. Iako je isprva škola bila namijenjena samo dječacima, već od 1840. godine školu su mogle pohađati i djevojčice. Prema prvom statutu škole, koji je izradio Wisner-Morgenstern, školovanje je trajalo tri

⁶³ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/3, red 70-99.

⁶⁴ Najvjerojatnije je riječ o novinama *Agramer Zeitung*. (Vidi: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=838>.)

⁶⁵ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/33, red 93-110.

⁶⁶ I. IVELJIĆ: Kulturna politika u Bansknoj Hrvatskoj 19. stoljeća, *Historijski zbornik*, 69 (2016) 2, 336.

⁶⁷ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/5.

⁶⁸ Epstein je bio sin zagrebačkog trgovca. U Zagrebu se školovao kod Vatroslava Lichteneggera. (Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 82-83.)

⁶⁹ Leopold Alexander Zellner (1823-1894) bio je sin koralista zagrebačke katedrale, podučavao je na bečkom konzervatoriju, obavljao je funkciju tajnika u Gesellschaft der Musikfreunde, tiskao je raspave o akustici (1892) i gradnji orgulja (1893) te je izdavao i uređivao *Blatter für Theater, Musik und bildende Kunst* (1855-1868). (Vidi: Z. BLAŽEKOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 64.)

godine. Godine 1834. školovanje se produžilo na četiri godine, a već 1837. godine na pet godina.

Promjene u školskom kadru mogu se pratiti kroz izvještaje i zapisnike koji pružaju detaljan uvid u formalna pitanja poslovanja Društva i pripadajuće mu škole, kao i kroz ostavke i nova zapošljavanja profesora. Primjer jedne takve ostavke dokument je od 20. lipnja 1860.⁷⁰ – ostavka učitelja klavira Vincenza Vinařa, koji zbog »nepolučenih« zadovoljavajućih rezultata svojih učenika odlučuje dati otkaz. Nije poznato na koje je nezadovoljavajuće rezultate Vinař mislio, s obzirom na to da u izvješću o radu škole⁷¹ stoji da su učenici klavirske škole polučili sasvim dobre rezultate na teorijskom i praktičnom ispitu te da je gospodin Vinař unatoč bolesti ispunio sve ugovorom preuzete obaveze. Ipak, moglo bi se zaključiti da je Vinař smatrao kako je uloženi trud bio znatno iznad očekivanog uspjeha učenika, ali možda i financijske zadovoljštine. Funkciju školskog nadzornika u školskoj godini 1859/1860. obavljao je Johann Stohl,⁷² čija je dužnost bila voditi brigu o školi, nadzirati redovito odvijanje nastave, održavati polugodišnje i godišnje ispite, ocjenjivati učenike te svakoga mjeseca podnijeti ravnateljstvu usmeni, a sa završetkom školske godine i pismeni izvještaj.⁷³ Njegovo namještenje bila je politička funkcija – bio je čovjek režima. U zapisniku glavne skupštine od 27. studenog 1859. godine⁷⁴, u stavci broj šest, navedeno je kako je pjevački ansambl pod imenom *Liedertafel*, koji je vodio Stohl, pridružen instituciji Društva, a Stohl izabran za člana uprave, da bi postao nadzornikom glazbene škole. Ovo je bio inteligentan potez Ravnateljstva, koje je Stohla i njegovo pjevačko društvo priključilo Društvu kako bi Društvu osiguralo dodatnu novčanu potporu države koju je Stohl uživao. Nastava se 1860. godine održavala u četirima učionama: pjevanje, violina, violončelo, glasovir te škola pjevanja za muškarce. Škola pjevanja bila je najstarija učiona te je za nju uvijek postojao najveći interes (što se vidi iz broja upisanih učenika, njih 36). Nakon ostavke profesora Vinařa došlo je do prekida poduke iz klavira do 1865. godine, kada je nastavu nakratko preuzeo Adolf Felbinger.⁷⁵ Na glazbenoj školi Društva 1860. godine djelovalo je sljedećih pet profesora:

1. **Vatroslav Lichtenegger** bio je profesor pjevanja od 1851. do 1885. godine te je odgojio mnogo poznatih hrvatskih pjevača i pjevačica.
2. Prvi stručno obrazovani profesor violončela u Zagrebu bio je **Johann (Ivan) Örtl (Oertl)** (1827-1889). U školi Društva predavao je 38 godina

⁷⁰ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/9.

⁷¹ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/13, red 124-135.

⁷² Šaban ga navodi kao osobu koja je radila protiv dobrobiti Društva (Vidi: L. ŠABAN: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 81-82).

⁷³ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/13.

⁷⁴ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/1.

⁷⁵ Kako je klavir bio glazbalo namijenjeno kućnom muziciranju, a ne glazbalo esencijalno za rad orkestra, nedostatak učione klavira ravnateljstvo nije doživljavalo kao velik problem. (Vidi: Z. BLAŽE-KOVIĆ: *Glazba osjenjena politikom*, 196).

(1851-1889) i odgojio je generacije hrvatskih čelista. Također je bio koralist zagrebačke katedrale, solo čelist orkestra opere, komorni glazbenik te trgovac klavirima.⁷⁶

3. **Anton Schwarz (Švarc)** (1823-1891) bio je profesor violine punih 40 godina (1851-1891) te dirigent opere i operete (1857-1881), a nastupao je i u komornim sastavima. Izvedba Offenbachove *Svadbe kod svjetiljak* (1863. godine) kojom je ravnao Schwarz bila je prva operetna predstava u Zagrebu na hrvatskom jeziku.⁷⁷
4. **Emanuel Simm** (1827-1886), koralist zagrebačke katedrale, bio je zamjenski učitelj pjevanja (1860-1886). Uz to je svirao violu u komornim sastavima.⁷⁸
5. **Vincent Vinarz (Vinař)** bio je profesor klavira samo dvije godine, od 1858. do 1860. Zbog nezadovoljavajućih rezultata svojih učenika daje ostavku 20. lipnja 1860.

Tekst zapisnika od 1. kolovoza 1860. godine⁷⁹ donosi »izvještaj o napredku pitomacah« za proteklu školsku godinu, a sastavio ga je školski nadzornik Johann Stohl. Interesantno je da Stohl, čovjek režima, naglašava važnost 'narodne' glazbe koja nedostaje na koncertnim repertoarima i njezina očuvanja: ističe kako je važno ukazati na skladbe Lisinskog jer one izražavaju nacionalni karakter.⁸⁰ Također, unutar škole postojala je posebna škola pjevanja za muškarce, u kojoj su upisana samo imena polaznika, no nažalost nema nikakvih podataka o njihovom radu i zalaganju. Riječ je o spomenutu Stohlovu muškom pjevačkom društvu pridruženom školi. Nadalje, u dokumentu je zabilježen napredak učenika: učenika violončela Leopolda Kavića⁸¹ kod Ivana Oertla; učenica pjevanja Irme Terputec,⁸² Emme Vizjak⁸³ i Mathilde Mallinger⁸⁴ kod Vatroslava Lichteneggera, kao i učenika violončela Hermanna (Armina) Šrabeca; violinistice Ludmile Weiser te Gjuro Eisenhutha i njegova brata Josipa.⁸⁵ Dapače, u daljnjem tekstu napomenuto je kako je Gjuro Eisenhuth,⁸⁶ budući pedagog na toj istoj školi, po završetku školske godine primio

⁷⁶ *Ibid.*, 194.

⁷⁷ *Ibid.*, 201.

⁷⁸ *Ibid.*, 192.

⁷⁹ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/13.

⁸⁰ *Ibid.*, red 185-188.

⁸¹ Leopold Kavić: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=61443>.

⁸² Irma Terputec: <http://opera.hr/index.php?p=article&id=12>.

⁸³ Emma Vizjak: <http://opera.hr/index.php?p=article&id=14>.

⁸⁴ Matilda Mallinger: <http://opera.hr/index.php?p=article&id=13>.

⁸⁵ Josip Eisenhuth: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5654>.

⁸⁶ Veoma svestran glazbenik – violinist, orguljaš, dirigent, pedagog i kompozitor, školovao se u Zagrebu (pjevanje i violina) i Beču (kompozicija i kontrapunkt). Od 1867. Eisenhuth je poučavao violinu u glazbenoj školi zagrebačkog *Musikvereina*, a 1868. godine kod njega je učio violinu mladi virtuoz Franjo Krežma. Također je poučavao i pjevanje, o čemu svjedoči priručnik *Vježbe i poduka u pjevanju*, koji je posvetio pjevačkom društvu *Kolo*. (Vidi: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5653>)

1860/13

Verzeichniß u. Classification
Der Schüler 13
Der
Musikvereins-Schule
in
Agram
im Fünftjahre 18⁵⁹60.

Am Schlusse des ersten Semesters waren Schüler:

in der Gesangsschule	49
" Violaschule	25
" Cello	9
" Klavier	20
<hr/>	
Anzahl der Zöglinge nach den Schulen	= 103
Individualzahl	91

Am Schlusse des II. Semesters waren Schüler in

in der Gesangsschule	43
" Violin	22
" Cello	7
" Klavier	15
<hr/>	
Anzahl der Zöglinge nach den Schulen	87
Individualzahl	87 81

Joh. Stohly
Direktor der Vereins-Schule.

Joh. Ries
Cello-Professor
Friedrich Simon
Klavier-Professor
G. Lichtenegger
Violin-Professor

Slika 2: Prva stranica popisa učenika u školskoj godini 1859/60.
(Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/13)

svoju svjedodžbu.⁸⁷ U Zlatnu knjigu, uvedenu 1854. godine (u školskom dnevniku navedenu kao *Ehrenbuch*⁸⁸), upisivali su se sve do 1893. godine zlatnim slovima najbolji, odnosno odlikovani učenici. Godine 1860. u knjigu su bili upisani: Leopold Kavić, Mathilda Mallinger, Emerich Tkalčić, Karl Danielić, Ludmila Weiser, Josef (Josip) Eisenhuth i Emil Kraus. Škola je imala mnogo đaka,⁸⁹ što je vidljivo iz teksta za novine od 20. kolovoza 1860.⁹⁰ koji govori o stanju škole pjevanja u protekloj školskoj godini i odluci da se zaposli još jedan učitelj pjevanja s obzirom na to da dosadašnji učitelj (Vatroslav Lichtenegger, op. S. R.) zbog prevelikog broja učenika nije mogao kvalitetno obavljati posao.⁹¹

Zaključak

Rad proveden na sačuvanim primarnim izvorima koji svjedoče o djelovanju HGZ-a samo je jedan od mogućih pristupa istraživanju te ustanove, a obrada i analiza transliteriranih i prevedenih dokumenata dovela je do nekoliko zaključaka: Hrvatski glazbeni zavod sve do danas djeluje kao društvo građana ljubitelja glazbene umjetnosti, koje je kroz svoje postojanje naišlo na mnogo prepreka i neđaća. Međutim, od samog osnutka, prije gotovo 200 godina, HGZ je uspio neprekidno djelovati u nadasve nepovoljnim političkim prilikama poput onih u desetljeću samovlasti Franje Josipa I, njegovati i promicati glazbenu kulturu Zagrepčana te obrazovanjem budućih profesionalnih glazbenika pridonositi održanju i razvitku kontinuiranoga glazbenoga života grada. Višestruke molbe, dopisi, priopćenja za medije i apeli Društva iz 1860. godine svjedoče o neprekidnoj borbi za prihode na višim instancijama i revnim pokušajima animacije građanstva da uz pripadnike viših i obrazovanih staleža postanu generatori kulture grada. Također, Glazbeni je zavod tijekom i uoči kraha neoapsolutizma poticao i njegovao domaće glazbeno stvaralaštvo te marljivo stvarao vrijedne arhive, unatoč vječitoj borbi s vlasti da se odobre dostatne subvencije iz državne blagajne kako bi Zavod i sve razvijenija glazbena škola mogli normalno funkcionirati. Unatoč velikim financijskim poteškoćama, optimistični duh i upornost članova ravnateljstva uspjeli su prebroditi financijsku i političku krizu. Vješto su se održali usprkos restriktivnom centralističkom režimu, suptilno njegujući izvođenje kvalitetnih domaćih i stranih djela. Iz popisa članova ravnateljstva razvidno je da su najviše funkcije u ustroju Društva obavljali visokoobrazovani građani, redom glazbenici amateri (izuzev flautista i skladatelja Franje Čačkovića), dok je iz socijalne strukture novih članova

⁸⁷ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/13, red 202-204.

⁸⁸ Vidi: *Ibid.*, učenički dnevnik.

⁸⁹ U godišnjem izvješću (HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/13, red 30-50) navedeno je da je na kraju prvog polugodišta škola imala 103, a na kraju drugog 87 učenika.

⁹⁰ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/33.

⁹¹ HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860/33, red 73-93.

vidljivo da su oni uglavnom potjecali iz viših društvenih slojeva, iz imućnih obrtničkih obitelji, intelektualne elite, crkvenih redova te plemićkih porodica. Budući da je glazbena škola pridružena Društvu bila jedina institucija u Zagrebu koja je pružala formalnu glazbenu izobrazbu, u njoj su stasali mnogi eminentni reproduktivni glazbenici i pedagozi, koji su kasnije ostvarili karijere u državi i inozemstvu, poput violončelista Leopolda Kavića, »najtajanstvenije hrvatske operne pjevačice«, sopranistice međunarodne karijere Irme Terputec, mezzosopranistice i sopranistice zavidne svjetske karijere Emme Vizjak; Mathilde Mallinger, buduće primadone Berlinske opere i učiteljice slavne Lotte Lehmann, klasičnog filologa i violončelista Hermanna (Armina) Šrabeca,⁹² violinistice Ludmile Wieser te violinista, orguljaša, pedagoga, dirigenta i kompozitora Gjura Eisenhutha i njegova brata, violončelista Josipa. Rezultati analize spisa ravnateljstva Hrvatskoga glazbenog zavoda pridonose razumijevanju društveno-političkih okolnosti grada Zagreba u kojima je Zavod bio primoran djelovati, razjašnjavaju neke odluke Zavoda te omogućuju novi pogled na već poznate činjenice o njegovu radu u prijelomnoj 1860. godini. Buduća analiza sveukupnog fundusa spisa ravnateljstva Zavoda potrebna je kako bi se u cijelosti razjasnili postupci i odluke koje je Hrvatski glazbeni zavod tijekom svojeg postojanja donosio, što se odrazilo na cjelokupno djelovanje te čuvene kulturno-obrazovne institucije.

LITERATURA:

- BEZIĆ, Nada: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2012.
- BLAŽEKOVIĆ, Zdravko: *Glazba osjenjena politikom. Studije o hrvatskoj glazbi između 17. i 19. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska, 2002.
- BUNTAK, Franjo: *Povijest Zagreba*, Zagreb: Matica hrvatska, 1996.
- DEMOVIĆ, Miho: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici od polovine XVII do prvog desetljeća XIX stoljeća*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za glazbenu umjetnost i muzikologiju, 1989.
- FELETAR, Dragutin: *Glazbeni život Koprivnice*, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1977.
- FILIĆ, Krešimir: *Glazbeni život Varaždina*, Varaždin: Muzička škola Varaždin, 1972.
- GROSS, Mirjana: *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb: Globus, 1985.
- GROSS, Mirjana (ur.): *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb: Liber, 1981.
- GROSS, Mirjana – SZABO, Agneza: *Prema hrvatskom građanskom društvu*, Zagreb: Globus, 1992.
- GROSS, Mirjana – SZABO, Agneza: *Die Stadt Zagreb an der Wende vom 19. Jahrhundert. Der Fall eines Nachhallprozesses*, u: Monika Glettler – Heiko Haumann – Gottfried

⁹² Armin Šrabec: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=38887>.

- Schramm (ur.): *Zentrale Städte und ihr Umland: Wechselwirkungen während der Industrialisierungsperiode in Mitteleuropa*, St. Katharinen: Scripta-Mercaturae-Verlag, 1985.
- IVELJIĆ, Iskra: *Očevi i sinovi. Privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*, Zagreb: Leykam international, 2007.
- IVELJIĆ, Iskra: *Kulturna politika u Banskoj Hrvatskoj 19. stoljeća*, *Historijski zbornik*, 69 (2016) 2, 335-370.
- KATALINIĆ, Vjera: *Paralelni svjetovi ili dvostruki identitet? Inozemne operne družine i nacionalna glazbena nastojanja u Zagrebu u prvoj polovici 19. stoljeća*, u: Ivano Cavallini – Harry White (ur.): *Musicologie sans frontières. Svečani zbornik za Stanislava Tuk-sara*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2013, 323-340.
- KATALINIĆ, Vjera: *Die Musikkultur in Zagreb im Jahr 1848/49*, u: Barbara Boisits (ur.): *Musik und Revolution*, Wien: Hollitzer Wissenschaftsverlag, 2013, 209-219.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Kako su narodnjaci pobijedili na izborima 1871.? (Nepoznata brošura Ivana Mažuranića?)*, *Povijesni prilozi*, 14 (1995) 14, 163-207.
- MALBAŠA, Marija: *Glazbeni život u Osijeku: historijski prikaz*, *Osječki zbornik*, 9/10 (1965), 137-187.
- MIKLAUŠIĆ-ĆERAN, Snježana: *Glazbeni život Zagreba u XIX. stoljeću*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2001.
- RUCK, Lovorka: *Glazbeni život u Rijeci u 19. stoljeću*, *Arti musices*, 35 (2004) 2, 179-205.
- ŠABAN, Ladislav: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod, 1982.
- ŠKUNCA, Mirjana: *Glazbeni život Splita od 1860-1880-1819*, Split: Književni krug, 1991.
- ŠČEDROV, Ljiljana (ur.): *Glazbom kroz povijest Karlovca*, Karlovac: Glazbena škola Karlovca, 1994.

IZVORI:

HGZ, Zbirka arhivske građe, Spisi Ravnateljstva, kut. 3, 1860.

INTERNETSKI IZVORI (zadnji pristup 25. 2. 2019):

- AJANOVIĆ-MALINAR, Ivona: Đuro Eisenhuth: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5653>
- BARBIERI, Marija: Emma Vizjak: <http://opera.hr/index.php?p=article&id=14>
- BARBIERI, Marija: Mathilda Mallinger: <http://opera.hr/index.php?p=article&id=13>
- KATALINIĆ, Vjera: Josip Eisenhuth: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5654>
- ***: Pavao Joža: <http://www.sveti-petar.hr/?p=80>
- ***: Gracijan Mihić: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=16283>
- ***: Franjo Stauduar: http://antunbauer.mdc.hr/index.php/static/bibliografije/V_1
- ***: Josip Bunjevac: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10200>
- ***: Agramer Zeitung: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=838>
- ***: Mijo Krešić: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33905>
- ***: Armin Šrabec: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=38887>

*Summary*THE CROATIAN MUSIC INSTITUTE AND ITS SCHOOL
IN THE CRUCIAL YEAR 1860

The musical life of a certain society can be identified as a series of phenomena in a particular timeframe: in this case study, that of the Croatian Music Institute (Hrvatski glazbeni zavod, or, in German: *Musikverein*) in Zagreb (Agram) at the decline of Habsburg neo-absolutist reign in Croatia. The fundamentals of this research were the documents written by the Board of Directors of the Croatian Music Institute, currently stored in the archives of that institution. Owing to the fact that the minutes and other notes were written in Gothic script, today widely considered out of use, no documents have been translated nor transliterated into the Latin script as yet. Therefore, the forethought of this research was based on the complete transliteration of all the documents and the translation of those written in German. The accumulated data served as the basis of the interpretation of the functioning of the Croatian Music Institute and its school at that time and its role in conditioning musical life, as well as its financial troubles which had to be dealt with according to the overall political situation in 1860s Zagreb.